

**GER BILDNING EN PROFESSUR ELLER BARA MENING ÅT LIVET?
ELLER INGETDERA?**

BIRGITTA ARNEKLO-NOBIN

Högskoleverkets rapportserie 2004:34 R

HÖGSKOLEVERKET
National Agency for Higher Education

**GER BILDNING EN PROFESSUR ELLER BARA MENING ÅT LIVET?
ELLER INGETDERA?**

BIRGITTA ARNEKLO-NOBIN

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Ger bildning en professur eller bara mening åt livet? Eller ingetdera?

Utgiven av Högskoleverket 2004

Högskoleverkets rapportserie 2004:34 R

ISSN 1400-948X

Författare: **Birgitta Arneklo-Nobin**

Kontaktperson: Högskoleverket, utredningsavdelningen, Per-Gunnar Rosengren

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Elanders Gummessons AB, Falköping, december 2004

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Förord	5
Bästa kollega eller blivande kollega	7
Inledning 1. Bildning	11
Lärardialogen. Vi har varken tid, råd eller lust	11
Inledning 2. Bildning	13
SFS:s vårmöte 2004 – Gör en medmänsklig bildningsrevolution!	13
Inledning 3. Bildning	19
Konsten att bilda sig en uppfattning	19
Inledning 4. Bildning	21
Brev till lärosätena från Högskoleverket	21
Inledning 5. Bildning	23
Rita en bildad person	23
Halvtidspaus	25
Bildningens kalejdoskop	27
Global thinking – local acting	33
Akademisk allmänbildning i en föränderlig värld	43
Lärrar-/ledarutbildad till docent	49
Är vi lärare inte redan bildade?	51
Referenser och litteraturförslag	53
Några krockkuddar vid kulturmöten	55

Förord

Bildning är ett sätt att ”undvika fragmentisering och alltför långt driven specialisering” och är därför i högsta grad aktuellt idag. Trots att bildning inte är något som meriterar för undervisning eller forskning angår den inte bara studenterna utan i allra högsta grad lärarna. Hur gör man då som lärare när man är utsatt för diverse krav och förväntningar, i vilka bildningen inte har någon plats?

Under 2003 och 2004 har Högskoleverket arbetat med en referensgrupp för bildningstemat. Ett ständigt återkommande ämne i gruppens diskussioner har varit hur bildningen ska integreras i undervisningen. Gruppen var överens om att det var nödvändigt att försöka påverka lärarna och inte endast studenterna.

I referensgruppen för bildning ingick Annica Carlsson, student vid Växjö universitet, Birgitta Arneklo-Nobin, docent i kirurgi och överläkare, Maria Schottenius, dåvarande kulturråd i London, Michael Tengberg, student vid Göteborgs universitet, Sven-Eric Liedman, professor i idé- och lärdomshistoria, Carl-Henrik Svenstedt, professor em.

Författaren Birgitta Arneklo-Nobin, som ansvarar för texten i den här rapporten, är docent i kirurgi och överläkare vid Universitetssjukhuset i Malmö. Hon har fått Lunds förenade studentkårers stora pedagogiska pris och har varit verksam i ett bildningsprojekt vid Lunds universitet om humaniora och medicin.

Denna bok vänder sig till lärarna i högskolan med mer personliga reflektioner om bildningens roll i den högre utbildningen och har något att säga både till dem som intresserat sig för bildning och dem som ännu inte har gjort det. Högskoleverket hoppas att anslaget kan få fler att fundera på bildningsfrågan.

Högskoleverkets bildningsprojekt vill väcka debatt om bildningsfrågorna och försöker nå lärare, studenter och andra grupper inom högskolan. Vill du veta mer om bildningsprojektet – gå in på www.hsv.se/bildning.

Sigbrit Franke
Universitetskansler

Per Gunnar Rosengren
Projektledare

Bästa kollega eller blivande kollega,

Roligt att även du är intresserad av bildning. Och tack för att du vill läsa den här lilla boken, som i första hand vänder sig till dig som lärare på högskola eller universitet. Den handlar om hur vår lärarroll successivt förändrats och utvidgats. Som lärare/handledare och mentorer ska vi gärna besitta så mycket lust, entusiasm och sammanhang, att vi orkar och vill vara goda och kloka förebilder och inspiratörer. Såväl för våra studenter som i vårt samhälle för övrigt. Boken ger några reflektioner över hur det skulle kunna gå till. Att vara en klok förebild innebär bland annat att trivas med sitt ansvar. Både du och jag har i våra yrkesliv mycket ansvar – kanske ibland mer än vad vi vill uppfatta eller erkänna.

Höjde du ett förvånat ögonbryn, när du redan i förordet såg att en kirurg dristat sig till att skriva en bok om bildning? Jag är glad att du med ett milt överseende beslöt dig för att läsa vidare. Du kommer stundtals att känna dig provocerad av mina oakademiska uttrycksformer, men du får finna tröst i att det är just genom att våga och vilja möta dem som tycker och tänker annorlunda än vi själva, som vi formas och utvecklas. Det är ju onekligen ett stort avstånd mellan en filosof på sitt tysta arbetsrum, med utsikt genom de blyinfattade fönstren mot universitetsbyggnaden och en kirurg i sorlet och strömmen av sjuka och anhöriga på akutteamet i Malmö. Men bildning är sannolikt en viktig fråga för oss alla och denna skrift är mitt bidrag till ökad förståelse av det gemensamma lärandet och hur vi vill utveckla dessa frågor i vår vardag. Fakultetsgränser behöver överbryggas och nya samtal föras. Jag började med min vän Victoria – hon i filosofirummet ovan – och vi skapade kursen ”Vetenskap och beprövad erfarenhet”. Victoria, som är lektor i filosofi och doktor i idé- och lärdoms-historia, stod verkligen för lejonparten av det vetenskapsteoretiska kunnandet medan jag representerade den beprövade erfarenheten.

Några krockkuddar vid kulturmöten

Jag har sedan under flera års tid haft förmånen att få arbeta fakultetsövergripande, bl.a. med humanistiska fakultetens lärare och elever. Samundervisande lärare och fakultetsblandade grupper. Det har varit och är ett äventyr.

Jag hade behövt vad vi undervisade om i ”Några krockkuddar vid kulturmöten - om konsten att möta det annorlunda” (se sidan 55). Spännande för att inte säga omtumlande. Många skratt och tillkortakommande. Villiken bildningsprocess! Försök själv med ett gränsöverskridande om du är intresserad av att träna prestigelöshet och lite intellektuell bungyjump.

Även du kommer säkert att känna Stagnelius snudda din axel: ”Natten är dagens moder, kaos är granne med Gud.”

Välkommen till min verklighet

63 procent av dem som börjar första klass i Malmö kommer själva, eller har föräldrar som kommer, från en för mig främmande kultur. En miljon svenskar äter antidepressiva tabletter, inkluderat många ungdomar i tonåren. 1,3 miljoner människor varav en halv miljon förtidspensionerade står utanför arbetsmarknaden. Och då är inte våra arbetslösa, men icke registrerade studenter, som just lämnat högskolan, inräknade.

Det är vanligt att känna sig stressad och ”det är mycket just nu” är repliken för dagen. Många ungas kondition och matvanor leder till ett liv med ökande och helt onödiga medicinska besvär. Inom akutteamet och på många andra kliniker möter vi varje dag konsekvenserna av hur vi valt att forma vårt gemensamma samhälle. Det är dessa möten med många enskilda öden och deras summering till stora siffror som fått mig att fundera över vårt ansvar, lärar/mentorsrollen och om bildning kan vara en liten del av lösningen. Vi skall möta många förändringar och lära oss förstå och respektera inte bara nya kulturer utan också vår egen värdegrund.

Hur kan jag tillåta mig att sitta fast i gamla antikvariska diskussioner om de två kulturerna (humaniora och naturvetenskap), utan att försöka lära mig att överbrygga, när jag vet att det finns tusentals olika kulturer runt omkring mig? Hur kan jag åse att män och kvinnor tolkar det sublima i den andras uttryckssätt så fel att ogrundad osämja och förödmjukelser tillåts grassera? Hur skulle jag kunna tillåta mig att inte söka efter kunskap? Hur skulle jag kunna låta bli att reagera? Det har jag inte kunnat. Därför har jag skrivit den här boken.

Sveriges Förenade Studentkårer (SFS) vill att alla studenter får mer bildning parallellt med sin utbildning. Bildning är också en central fråga som Högskoleverket driver. Du undrar kanske varför? Det gjorde jag också när jag rekryterades till Högskoleverkets bildningsgrupp, som katten bland hermelinerna. En anledning till varför det just blev jag var kanske följande:

Flyt och oflyt

Oflyt är ett milt uttryck för vad många känner idag. Författaren Mihaly Csikszentmihalyi har i boken *Flow* uttryckt åsikten att det är kirurger och dirigenter som är de yrkesgrupper som har mest flow därför att de inte blir avbrutna. De får helhjärtat engagera sig och gå upp i det de gör.

Jag skulle vilja, att han i en fotnot noterade att det idag har slängts så mycket timmer i älven att det bara är med livet som insats man idag kan manövrera i virrvarret och upprätthålla flow. Såvida man inte arbetar som en bäver, förstås. Eller är flottare. I mitt yrke krävs precis som i flottarens både kunskap, balans och hantverksmässig skicklighet. Men tyvärr räcker inte det, inte för någon av oss. Det oförutsägbara inträffar hos oss liksom i livet för övrigt. Nya och oväntade problem uppstår akut. Klokhet, gott omdöme och förmåga att snabbt bedöma olika alternativ innan man handlar, hade varit bra egenskaper att ha, utöver god självkänedom. Hur skaffar vi oss detta?

Vad ska vi göra och hur ska vi göra det?

Vilar vårt arbete inom högskolan på någon gemensam värdegrund som vi är beredda att förmedla? Kan du inom ditt kunskapsfält acceptera vår medicinska huvudregel ”att inte göra skada”?

Den tekniska och biomedicinska utvecklingen har medfört att det som tidigare var omöjligt att göra idag är helt möjligt. Den stora frågan är emellertid: bör det göras? Vilka blir konsekvenserna kortsiktigt, långsiktigt, i det lilla eller stora perspektivet? Vad händer om jag avstår från att utnyttja alla tekniska ”framgångar”? Jag är en av dem som känner det svårt, men nödvändigt, att våga ifrågasätta och bromsa, när omgivningens krav på handling, *ad hoc-effektivitet* och genomströmning ökar. Du kan säkert med lätthet översätta detta till din egen verklighet.

Det gäller dig och mig. Vi lärare och våra relationer till studenterna är en central del av motkrafterna mot likriktning, falska förenklingar, mänsklig förödmjukelse, rädsla och oengagemang.

Lyd nu – för en gångs skull – en läkarordination: Stäng av mobilen, dra ur telefonen, koppla ned internet och häng en skylt med ”stör ej – jag tänker” på dörren.

Sätt på dig de runda svartbågade glasögonen och fatta den imaginära svarta staven! Knacka försiktigt i notstället för att äska den alltmer sällsynta och förtrollande tystnaden. Låt din fantasi och kreativitet frammana hur det skulle kännas att ha flow – och bildningslust.

Tillåt dig att inspireras såväl av Potter som av Galileo genom hans dotter.

.....
: Hur gick det? Skriv gärna , innan du läser vidare, ned dina egna re- :
: flektioner kring bildning i vår tid – gärna med fokus på lärarrollen. :
: Skicka sidorna till mig under adress Docentgatan 3, 223 63 Lund el- :
: ler mejla till birgitta.nobin@telia.com. :
:

Inledning I. Bildning

Lärardialogen. Vi har varken tid, råd eller lust

Abim: Jag tänkte skriva en liten bok med några reflektioner över bildning. Om mina kolleger, studenter eller jag överhuvudtaget har någon nytta eller ens glädje av bildning?

Sal.: Vad spännande! Det tror jag. Jag skulle verkligen vilja vara lite mer bildad. Så jag slapp att skämmas varje gång jag skulle vara med och spela TP. Killarna vinner ju jämt. Dom kan ju allt om historia och sport. Varför finns det så många sådana frågor förresten?

Abim: Jag tänkte inte...

Sim.: Men börja med det då! Eller har du tappat förståndet? Du vet ju mycket väl att massor av kolleger håller på att gå in i väggen. Sjukskrivna, äter antidepressiva tabletter, isolerar sig från kollegiet. Dubbelt så många studenter på 12 år. Massor av ytterligare undervisning som stjälar tid från forskningen. Ju mindre tid för forskning desto mindre anslag. Utan aktiv forskning – ingen högre tjänst. Många tycker ju att undervisning bara är ett nödvändigt ont. Och så kommer du och gör ont värre med att föreslå att vi dessutom skall lägga tid på sånt flum som bildning av studenterna. Det kan dom väl förresten göra på sin fritid. Läs böcker. Det gjorde ju vi – då. Nu har man ju ingen fritid – bara jobb. Vi har inte tid! Hör du? Vi har vare sig tid, råd eller lust!

Abim: Jo, jag hör, men du är verkligen negativ och kategorisk. Många tycker ju att dom har världens bästa och mest stimulerande jobb. Det gäller faktiskt inte heller bara att ha läst en massa böcker av mer eller mindre antikvariskt värde. Och dessutom är det ju inte studenternas fel att vi har det som vi har det.

Sal.: Nej – och dom verkar ju också pressade, åtminstone på en del program. Studentbarometern säger att 40 procent har ont i ryggen och 60 procent har ont i magen. Eller om det var tvärtom. Enorm fokusering på det som förväntas komma på tentorna. Hur skall dom dessutom hinna med bildning? Och får dom studiemedel till det? Låter det inte lite "Rädda humanistiska fakulteterna" över ditt engagemang?

Abim: Tja – kanske det. Vi är väl alla lite humanister även om vi inte råkar läsa humaniora. Eller hur? Lite läkekonst t.ex. skulle ju inte skada att behärska. Evidence based i alla ära, men allt är ju inte logiskt och rationellt

när människor känner sig sjuka. Det är bra att veta när man handleder studenter ute på kliniken.

Sim.: Handleder! För en månad sedan fick jag veta att universitetet bestämt att vi som undervisar klanderfritt i 20 år skulle genomgå högskolepedagogisk utbildning. Eller ”erbjöds genomgå”. Vilket hån! PBL, case-metodik och just handledning. Gärna inte över sju i varje grupp. Men jag råkar ha 300 studenter! Varför ger dom ingen kurs om det? Om kartan och verkligheten inte stämmer, så gäller uppenbarligen fortfarande kartan. Jag är så trött på storebrorsfasoner. När man har gått kursen kommer dom säkert plötsligt med något nytt globalt koncept – någon ny våg eller megatrend. Föreställningskonst och fenomenologisk didaktik kallade dom visst denna. Då låter ju t.o.m. bildning vettigare. Förresten vad är den där § 9 för något?

Abim: Den handlar just om bildn...

Sim.: Du, Abim. Vem tusan vill idag kalla sig bildad? Inte jag i alla fall.

Abim: Studenterna verkar vilja. (Pekar på sin tenniströja med ordet Bildad tryckt lite diskret till vänster där logotypen brukar vara tryckt.) Den här fick jag av SFS som tack för att jag invigningstalade vid deras vårmöte som handlade om just bildning. Många av studenterna bar tröjan. Häftigt - eller hur?

Sal.: Jag läser gärna din bok. Och det gör säkert Sim också. Om det inte tar mer än en timme vill säga.

Förresten vad sa du till studenterna på SFS:s vårmöte? Och vad sa studenterna själva? Jag har inte hört ett ord om deras bildningskampanj.

Inledning 2. Bildning

SFS:s vårmöte 2004

– Gör en medmänsklig bildningsrevolution!

”Big Brother-övergrepp kan ge två års fängelse. Vi har bilderna som inte fick sändas i TV.” Svensson dopad. Riskerar två års avstängning.” Jag viftar med löpsedlarna framför de 150 förtroendevalda studenter som samlats i Lund på vårmöte för att diskutera bildning.

Välkomna till verkligheten. Min verklighet. Jag har förmånen att arbeta på sjukhuset i Malmö. Staden dit globaliseringsbombens svallvågor först nått Sverige. Där 63 procent av dom som börjar första klass själva är födda eller har föräldrar som är födda utomlands. Dessa personer går liksom mina studenter och jag själv varje dag förbi löpsedlar med sex, våld – helst i kombination, bröst, bantning, såpaartisters leverne, dopning och fylleri. Allt skrivet med samma världskrigsrubriker. Hur tror ni tankarna går, hos dom som är uppvuxna i andra kulturer? Hur går dina egna tankar? Bryr du dig om vilken bild av vår kultur som förmedlas? Bryr du dig överhuvudtaget? Var går din gräns innan du moraliskt eller etiskt reagerar på det du upplever, ser eller gör?

Två års fängelse? Ett år? Två veckor? Bara böter? Hur mycket då? Är allt det tillåtet som inte ger straff eller som man lyckats undvika att bli upptäckt för? Hur ofta diskuterar ni dom här frågorna? Berör era lärare någonsin frågorna?

Vilka riktlinjer har ni?

När vi, som nu är gamla, var små lärde vi oss tio Guds bud. Vi rabblade också meningen som ”Allt vad I viljen att människorna skola göra eder det skolen I ock göra dem”. Etiska riktlinjer som kunde följas eller diskuteras. Vilka riktlinjer har ni att hålla er till? FN:s deklaration om människors lika värde? Bra. Men tycker du verkligen det? Tycker du att en barnamördare har samma värde som det dödade barnet. Varför inte det?

Människors lika värde? Flera av er hyllar sannolikt globaliseringen som något positivt. Åser att vi tar oss globala rättigheter och utnyttjar de globala tillgångarna. Men hur ser det ut med de globala skyldigheterna? Vi trålar ut vattnet runt Afrikas västkust, när vårt eget fiskebestånd börjar sina och omöjliggör därigenom den lokala befolkningens försörjning. Vi

låtsas inte förstå att aidsepidemiens omfattning kan förändras med hjälp av de bromsmediciner som vi förfogar över. Om vi delade med oss. Men vi uppger att vi inte har råd – eller så bryr vi oss inte.

Vägra vara lika

Lika värde medför jämställdhet. Många av er kämpar för att bevisa att det inte finns någon skillnad på män och kvinnor. Att vi är lika. Att det är den sociala omgivningen som präglat oss. Att jämställdhet är självklar därför att vi är lika. Med risk för att bli lynchad vill jag säga: Jag är av annan uppfattning. Jag tror att män och kvinnor är olika. Liksom jag tror att varje människa är en unik person och tolkar en situation på sitt unika sätt. Därför vill jag säga: ”Vägra vara lika”. Vägra behandlas som om ni alla vore likadana. Kämpa för lika värde fastän ni är olika. Det är ju först när vi kan acceptera att vi alla är olika som vi kan bli riktigt nyfikna på att försöka förstå varför den andre tänker och handlar som den gör – även om vi primärt tycker det verkar både idiotiskt och ologiskt. Och den andres sanning kan ju i hans eller hennes verklighet vara lika riktig som din egen.

Tänk själv – och gärna kritiskt

Lär er genom kritiskt tänkande att förstå när en sak eller ett agerande är föremål för maktens tolkningsföreträdare. Och fundera på vad ni skall göra åt det. Maktens tolkningsföreträdare till sanningen är typiska Big Brother-fasoner. I högskolelagen står det att ni skall ägna er åt kritiskt tänkande. Kritiskt och kritik har för många en kraftigt negativ laddning. Kanske är nyfikenhet, analytiskt tänkande och alternativa synsätt och lösningar mer positiva termer att arbeta med. Och framför allt, utnyttja er unika kapacitet att tänka själva.

Du, som nu skall diskutera bildning i ett par dagar framöver, förutsätter kanske att en bildad person är en bra person. Historien har tyvärr visat att en bildad person kan vara en mycket farlig person. Om vi emellertid adderar medmänsklig till bildningsbegreppet, så kommer vi kanske närmare den världsbild som jag tror vi alla önskar oss i den demokratiska värld vi vill dela med andra.

Och - om ni verkligen känner engagemang och vill förändring – men stöter på alltför kompakt motstånd – då får ni väl revoltera. Gör en bildningsrevolution! Bekämpa Big Brother-attityder.

(Texten är ett sammandrag av mitt invigningsfördrag på SFS:s vårmöte 2004.)

Dagen därpå avtäckte SFS sina tre hemliga affischer:

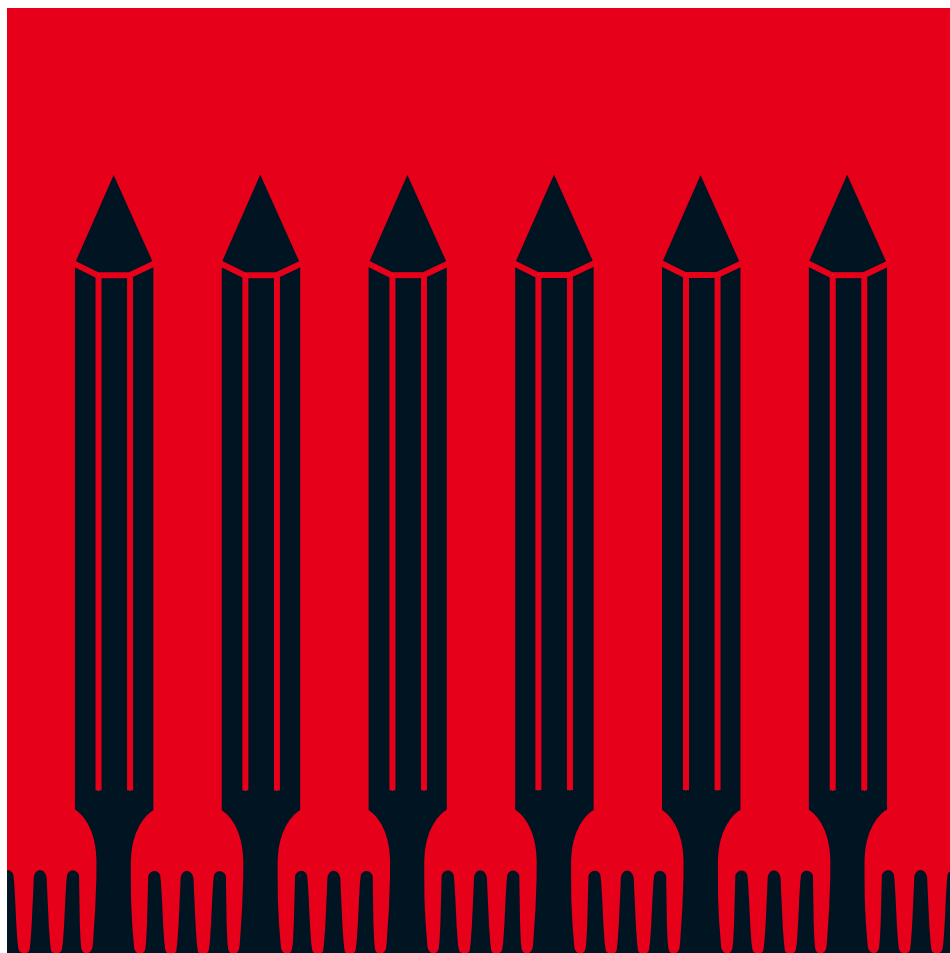

FÖDD ORIGINAL UTBILDAD TILL KOPIA?

Finns det plats för reflektion och kritiskt tänkande
eller är det korvstoppning och tentaplugg som gäller?

SVERIGES FÖRENADE STUDENTKÄRER TYCKER ATT BILDNING OCH KRITISKT TÄNKANDE
ÄR VIKTIGT. VAD TYCKER DU? LÄS MER PÅ VÅR HEMSIDA bildning.sfs.se

SER DU HELA BILDEN?

Verkligheten är komplex. Hur många sätt får du lära dig att se den på?

SVERIGES FÖRENADE STUDENTKÄRER TYCKER ATT BILDNING OCH KRITISKT TÄNKANDE ÄR VIKTIGT. VAD TYCKER DU? LÄS MER PÅ VÅR HEMSIDA bildning.sfs.se

OBJEKTIV OCH NEUTRAL?

All kunskap påverkar samhället.
Vem tar ansvar för åt vilket håll?

SVERIGES FÖRENADE STUDENTKÄRER TYCKER ATT BILDNING OCH KRITISKT TÄNKANDE
ÄR VIKTIGT. VAD TYCKER DU? LÄS MER PÅ VÅR HEMSIDA bildning.sfs.se

.....
: Tyckte du att den här inledningen hade ett för vulgärt eller utma- :
: nande språk för akademien? Det tyckte inte studenterna men jag gör :
: ett nytt försök till inledning genom att återpublicera min gästkrönika :
: i Högskoleverkets tidning Nyheter& Debatt nr 4 2002. :
:
.....

Inledning 3. Bildning

Konsten att bilda sig en uppfattning

”Vad är bildning?” Min seriösa fråga fick mina glada studenter och andra vänner runt valborgsbålen att roat studsas till. ”Skall du svara på: medelålders bildad man söker kultiverad kvinna för skogsprome..?” Lycka till, skrattade några. Andra undrade om jag skulle gå kursen på ABF, TBV eller på historiska institutionen. Kanske förstamajtala om ”Skola för bildning?” ”Dummer, det var ju moderaternas förslag” upplyste en nyktrare kamrat frågeställaren om. ”Jaha, och...?”

”Vem av er skulle känna sig hedrad över att kallas bildad?” försökte jag stoiskt framhärda. ”Jag,” svarade alla utom professorerna!

De flesta upplevde en bildad person som kunnig, klok, intressant och äldre. Några tyckte antikvarisk. Lång (hög) formell utbildning var vare sig synonymt med eller utgjorde någon garanti för att skapa en bildad person. Många såg ordet ”bildad” som patentskyddat av humanisterna. För inte behöver väl en bildad person fundera på konsekvenserna av att medelåldern på sjukhusen har ökat årligen med ett år under de senaste tjugo åren, eller på molekylärbiologins risker? Eller kunna skicka ett SMS, förstå konsekvenserna av att 3G-utbyggnaden planeras för 40 procent underhållning och 30 procent porr eller kommunicera med den nya intelligentian, kylskåp och värktabletter? Eller?

Väluppfostrad, kultiverad, bildad. Hatord för en del, hedersord för andra. Lugna ord för alla. Samtliga ord innehåller en relation till andra människor, en successiv skolning till ett värdigt samexisterande. ”Il faut cultiver son jardin”. Att bli kultiverad innebär ju inte bara att fröna är sådda och har lyckats komma upp, utan även att ogräsbekämpning och gallring har fungerat så att harmonin mellan färger och lyskraft accentuerats.

Att bli bildad borde ha att göra med att växa som människa och medmänniska. Hur och var gör vi det bäst? Ett förslag utgör ”*Cultivating humanity*” (Nussbaum, 1998) som visar USA-universitetens vilja att parallellt med studenternas yrkesutbildningar försöka främja ett beteende som goda (världs)medborgare.

Bildning är ett förhållningssätt

Bildning och att bilda sig, anser jag, måste vara ett förhållningssätt. Att ständigt vara nyfiken på det som är annorlunda. Intresserad av nyheter – 50, 100, 1 000 år gamla nyheter. Eller rykande aktuella. Ha förmåga att reflektera, använda förnuftet och att kunna integrera nyheterna med tidigare kunskaper. Besitta förmågan att använda sina kunskaper och uppfattningar i den dagliga gärningen.

Om vi kan lyssna på och ge våra studenter bildningsredskap, som t.ex. tid för samtal och reflektion, så odlar de säkert själva fram sin egen variant av en bildad person. En ny – typ – bildad person.

Varför berättade jag om min utfrågning av vännerna? Jo, jag ville illustrera bildningsresan. Genom att väga in olika synpunkter kunde jag så småningom lägga ett pussel – bilda mig en uppfattning – om bildning. Färdig att revidera.

PS. Varför skulle kontaktannonsens efterlängtade dam vara kultiverad och inte bildad? Vad ville professorerna bli kallade?

Svaret på den senare frågan var: Något med ordet “excellence” i. “Ers excellens” – kanske? DS.

.....

· Känner du dig fortfarande lite besviken över det oakademiska språ- ·
· ket särskilt som det förekommer i en bok om bildning? Lugn, det ·
· finns andra utmärkta alternativ. ·

· Du kan t.ex. skicka efter alla de andra gästkrönikorna som varit in- ·
· förda i *Nyheter och Debatt*. SMS:a till 0709 119 119, skriv:hsvbildning ·
· (gör ett mellanslag), din egen mejladress (eller någon annans som du ·
· vill skicka krönikorna till) så får du den här artikeln som mejl inom ·
· någon minut, med klickbara länkar till alla de övriga artiklarna. ·

· Du kan också läsa mer om bildning – såväl akademiskt som oakade- ·
· miskt på Högskoleverkets webbplats www.hsv.se./bildning. ·

· Som en sista utväg kan du börja smygtitta på referenslistan, så att ·
· friden lägger sig. Eller bara lugnt läsa vidare. ·

.....

Inledning 4. Bildning

Brev till lärosätena från Högskoleverket

”Högskoleverket satsar nu på att sätta bildningsfrågorna i fokus. Syftet är att belysa och stimulera till debatt om förhållandet mellan bildning och utbildning. För att göra detta efterlyser Högskoleverket exempel på hur bildningsaspekten, i en vid och öppen mening, yttrar sig i dagens svenska högskoleutbildning. Goda exempel kommer att presenteras i en antologi nästa år.

Att öka studenternas engagemang i sina studier, förbättra deras studieresultat, berika den intellektuella utmaningen och ge dem extra stimulans till personligt växande kan vara målen för de efterlysta bildningsverksamheterna.

Exempel på förmågor som kan vara viktiga ur ett bildningsperspektiv är vilja och mod att analysera, kritiskt ifrågasätta och diskutera med andra, kapacitet att sätta skeenden i ett vidare sammanhang, binda samman olika kunskapsfält och se bakomliggande processer samt empati och förståelse för olika kulturella, religiösa, ekonomiska och politiska grupperingar. Det kan också röra sig om extra träning för att utveckla muntlig och skriftlig gestaltsförmåga.

Då bildningskonceptet är komplext och kan definieras på olika vis är Högskoleverket öppet för alla möjliga (och omöjliga) typer av bildningsaktiviteter som försiggår inom ”reguljära” kurser och program. Bildningskoncept som bedrivs utanför den reguljära utbildningsverksamheten men inom ramen för den akademiska miljön är också av intresse. Bildningsaktiviteterna kan drivas av institutioner (eller motsvarande), pedagogiska utvecklingsenheter, enskilda lärare, studenter eller andra och vara riktade mot såväl studenter som andra aktörer.

Högskoleverkets förhoppning är att få in så många exempel att en kartläggning och en nationell beskrivning av ’bildning i högre utbildning’ kan genomföras. Högskoleverket inbjuder samtliga lärosäten och institutioner som bedriver utbildning med uttalade inslag av bildning att anmäla sitt intresse att delta i kartläggningsprocessen och antologiverksamheten.”

Karin Agélii, som är utredare vid Högskoleverkets utvärderingsavdelning, kunde efter ett mödosamt arbete ställa samman en omfattande volym, med bildningsexempel från 34 lärosäten. (*Bildning i svensk högre*

utbildning—en översikt med exempel från 34 lärosäten. Högskoleverkets rapport 2002:35).

Högskoleverket skrev i sin kommentar att ett gemensamt drag var att bildningsaktiviteter hade svårt att vinna gehör hos lärosätenas ledning eftersom de inte hör hemma i den traditionella universitetsorganisationen. Man fastslog vidare att resurstilldelningssystemet är kontraproduktivt beträffande bildningsaktiviteter.

Var din kurs eller ditt program inte representerat? Hur kommer det sig? Du kanske inte ens visste om att denna förfrågan hade gått ut? Kanske du inte heller fått vetskap om studenternas essäpristävling om bildning? Fantastiskt fina och mycket läsvärda essäer, tycker jag. (*Bildning – paradiset och personligt projekt.* Högskoleverkets rapport 2002:37).

.....
: Fick du byråkratiska direktivvibrationer av texten? Blev det nu för :
: seriöst och formellt? Då får det sista försöket bli väldigt informellt. :
:.....

Inledning 5. Bildning

Rita en bildad person

Vi hade samlats i våra familjer för en informell diskussion om bildning med fokus på lärarrollen. Åtminstone i min familj vill jag tillstå, är det ett mycket ovanligt ämne för en helkväll. Mycket ovanligt.

Förutom de två stolta mödrarna, Victoria Höög och jag, var det våra vuxna barn Erik Höög, 19 år och teknolog (teknisk fysik) och hans syster Anja Antonia, 23 år, med svensk master i systemvetenskap/ekonomi och fransk master i strategi och management för informationssystem. Rebecca Nobin är 29 år och ortopedläkare och hennes bror Christoffer, 26 år, studerar sång och komposition på Musikhögskolan.

”Rita en bildad person i sin miljö” löd den första uppmaningen. I alla teckningar var miljön bokhyllor fyllda med böcker men alla hade också med någon kulturell yttring, konst, instrument, teaterscen. Erik ritade in ett bonsaiträd. Personen var med ett undantag ensam. Rebecca ritade in en lyssnande publik. Alla ritade en äldre man med glasögon, utom Anja som ritade en köns- och åldersneutral streckperson. ”Kofta” var ett samlingsbegrepp som Christoffer lanserade och som fick stöd av oss andra. Victoria hade en fot kvar hos en person i frack och med ordnar.

Trots denna verklighetsbild svarade samtliga ett tveklöst ja på frågan om de själva ville kallas för en bildad person.

Nästa uppgift var att definiera vad man menade med att vara bildad och hur ordet uppfattas i vars och ens bekantskapskrets.

Rebecca: Bildad tycker jag en person är som lyssnar, är intresserad av vad andra har att berätta, har spännande associationer och som vet mycket om den verklighet vi lever i. Mina bekanta skulle tycka bra om en sådan person.

Victoria: Det skiljer sig ju dramatiskt ifrån det bildningsbegrepp som odlades av de tyska mandarinerna, som ju var en intellektuell elit som distanserade sig från det övriga samhället.

Birgitta: Som en del tycker akademien fortfarande gör...

Victoria: Jag tycker ordet bildad helt enkelt är komprometterat.

Erik: Det tycker inte alls jag! Jag tycker att det för tankarna till någon som är allmänbildad. Och det är ju jättehäftigt att vara kunnig. Bland mina kamrater är det verkligen ett plus att vara bildad i betydelsen all-

mänbildad. En bildad människa tycker jag ska ha förmågan att förstå och tolka världen.

Christoffer: En del tycker att det är lite töntstämpel över ordet bildad. Åtminstone i vissa studentgrupper. Synen på bildning kan vara väldigt olika på olika utbildningsplatser.

Anja: I Frankrike, där jag både läst och arbetat några år, är det helt annorlunda. Där är det verkligen högt status att vara bildad. En bildad person är mycket respekterad. På ett helt annat sätt än här.

Rebecca: Är inte bildning ett brett lärande med tid för reflektion och eftertanke?

Anja: Kunskap som man kan praktisera i sitt vardagliga liv är bildande. Det skall vara aktuellt och kopplat till vår omvärld.

Skillnad på bildning och allmänbildning

Är det då någon skillnad för bildad och allmänbildad?

I den unga generationen används ordet bildad ofta som en förkortning av ordet allmänbildad. Orden är sålunda synonyma. När de emellertid ställs emot varandra framkommer tolkningsskillnader mellan dem som är introducerade till de ”nya bildningsbegreppen” inom humaniora och oss andra. Bland synonymföreträdarna anses det häftigt att vara bildad och med och tävla i Jeopardy, på plats eller i hemmet, vinna på Trivial Pursuit (TP) eller att lösa korsord – även om man inte skickar in det.

Rebecca: Allmänbildad är en person som kan mycket om allt. Litteratur, historia, musik, naturvetenskap. Alla kan bli det. En bildad person är mer skolad och har djupa kunskaper inom vissa områden.

Christoffer: Den bildade har djup, den allmänbildade har bredd. Den bildade förknippar jag med gammalgrekiska, hebreiska, religionsfilosofi och lite mossig ugglan, medan den allmänbildade vet vad som pågår på MTV, vem som spelar på Stadion, hur man slår ett dubbelt halvslag och har rik livserfarenhet. ”Oseriösa” kunskapsstrategier istället för ”klassiskt seriösa”.

Anja: Den bildade förstår resonemang och fenomen i sin kontext och inte bara punktuell kunskap som den allmänbildade.

Erik: Den bildade personen har en del allmänbildning, dvs. goda kunskaper om världen i stort. Men det mest karakteristiska för en bildad person är att förstå och tolka världen. Den bildade personen har en djupare förståelse av världen och människan och ska aktivt ta ställning för demokratiska värden som rättvisa och tolerans.

Till sist: Oavsett om vi talar om en allmänbildad eller en bildad person finns det anledning att poängtera att inget av orden utgör någon garanti för den individens förhållningssätt.

Halvtidspaus

Jaha! Nu har du läst nästan halva boken och har ändå bara avslutat inledningarna. Och det har redan gått en hel kvart av din dyrbara tid. Men jag har gjort en medveten ”feldisponering”.

Jag skulle känna mig glad och hedrad om denna skrift just bara kunde bli en inspirerande inledning på andra former av samtal och small-talks om bildning mellan dig, dina kolleger, studenter, vänner eller inom familjen. Jag har med de olika inledningarna försökt ge några alternativa uttrycksätt för att reflektera över en förväntad motståndsidé: den lätta anspelningen på Galileis ”Dialog om de två världssystemen”, det absurda försöket att skriva ned talspråk, det skrivna artikelförsöket att våga uttala sig inom någon annans begreppsvärld inom akademien med risk att bli offentligt eller internt förlöjligad, den institutionella nödvändigheten av klartext för att inte bli feltolkad, samt sist men inte minst det stimulerande och reflekterande samtalet man kan ha med sina närmaste.

Det är min förhoppning att även du har både tid och mötesplatser för det vi borde förknippa med akademien nämligen, intensiva diskussioner, hetsiga debatter med högt till taket och eftertänksamma reflektioner. Men också för goda, stimulerande pratstunder – med lite småskvaller. Och sist men inte minst – tid att tänka.

Bildningens kalejdoskop

Bildningsbegreppet är uppenbarligen svårdefinierat och för närvarande förvirrande. Det framkommer med all önskvärd tydlighet inte bara i generationssamtalet i inledning 5 utan på ett väldigt likartat sätt i diskussioner med andra grupper inom och utom högskolan. Det känns som om bildning är som ett kalejdoskop. Det ger helt olika bilder beroende på vem som håller i det.

När Victoria Höög håller i det framkommer den här bilden när jag vädjar till henne att göra en extremt förkortad version och utelämna Humboldt. ”De tyska akademikerna - mandarinerna - som representerade Bildung från mitten av 1850 och framåt hade en imponerande lärdom kombinerad med samhällsfrånvändhet. De gjorde anspråk på att företräda en autonom dimension av den tyska kulturen, och förstod sig själva i kulturella, men inte politiska begrepp som rättvisa och frihet. Det var det tyska bildningsbegreppets svaghet, nämligen dess avsaknad av en politisk demokratisk dimension. Även den franska varianten är behäftad med elitism. Den andra europeiska varianten som exporterades till USA, nämligen ”liberal education” är betydligt mer sympatisk i detta avseende genom att just betona utbildning som en väg till gott medborgarskap. I den aktuella svenska diskussionen har inspirationen kommit från USA, inte från den tyska akademien.”

Har humanistiska fakulteten patenterat bildningsbegreppet?

Inom humanistiska fakulteten, med sin kunskap om bildningsbegreppet genom tiderna, tycker jag det verkar finnas en diskrepans mellan å ena sidan professorer och å andra sidan studenter och lärare på lägre nivå. För en del professorer verkar ordet bildad ha diskvalificerat sig på två sätt. För det första kan dom inte identifiera sig med den ovan nämnda historiska tyska versionen av en isolerad grupp bildade elitistiska människor, helt avskilda från samhällets verklighet. ”Ordet är förbrukat.” För det andra anser en del att bildad numera är ett ord ”för den breda allmänheten – folkbildning.” Det är sålunda, som jag uppfattar deras uttalanden, lite för prosaiskt för att en professor skall känna sig hedrad av epitetet.

Likväl anser man att bildning nästan uteslutande är fakultetens ansvarsområde. ”En riktigt bildad person kanske inte nödvändigtvis behöver

tala båda de klassiska språken, men det underlättar, filosofi och idé- och lärdomshistoria får anses som ett måste, gärna kompletterat med litteraturhistoria, historia och etik. ”

De yngre humanisterna är betydligt mer positiva till bildningsordet och har varit drivande i SFS:s kampanjer, där studentkårerna vill få in mer bildning i sin utbildning. Såväl 1999 som 2004 har det varit SFS:s huvudtema.

Den positiva inställningen gäller även utanför humanistiska fakulteten. Många av oss tycker att det är ett mycket positivt uttryck att vara en bildad person – något att vara stolt över. En bildad person anses ha bred kunskap, vilja att dela med sig av den kunskapen, intresserad av sin omgivning, full av associationsförmåga, sammanhangsskapande, lugn, erfaren och klok. ”Den bildade får den som den samtalar med att känna sig begåvad.”

Så märkligt det känns när de som anser sig mest lämpade att förmedla en kunskap inte tycker de vill bli förknippade med resultatet av den. Det verkar på mig som att ju mer man vet om ordet bildad desto mindre attraktivt verkar det vara att bli associerad med det.

Verktyg till bildningsbegreppet

Det finns en uppsjö av god litteratur om bildningsbegreppet genom tiderna. Det känns ibland som om vi med bildningsbegreppet vore på väg in i samma akademiska definitionsdjungel som kulturbegreppet försvann in i och aldrig riktigt kommit ut ur. En till intet förpliktiggande akademisk sysselsättning.

Till dig som emellertid är intresserad av en litterärt fulländad framställning om kunskapsbegreppet och dess relation till bildning, vill jag varmt rekommendera professor Sven-Eric Liedmans mycket intressanta och tankeväckande bok: *Ett oändligt äventyr*. Den kan med stor behållning läsas av oss som vare sig är idé- och lärdomshistoriker, eller har någon annan gedigen förståelse i ämnet. Boken är efterföljare till *I skuggan av framtiden*, som förlänade Sven-Eric Augustpriset 1997. Professor Bernt Gustavssons - *Bildning i vår tid* ”anbefalles också varmt”. Vill du därefter bredda och fördjupa dig ytterligare har jag delat med mig av de rekommendationer jag fått av Sven-Eric (se Referenser och litteraturförslag på sidan 53) för att underlätta min strävsamma vandring mot större kunskap och förståelse i mitt livslånga lärande, men som jag ännu bara delvis klarat av att följa.

Gränsöverskridarna

För att få förändring och utveckling krävs nytänkare och gränsöverskridare. Om man inte är så modig (eller dumdristig) kan man åtminstone våga utmana skälen till gränssättningar och konservatism.

Även inom bildningen finns det nu återigen nytänkare. I bildningssammanhang brukar man ofta referera till de amerikanska böckerna *”Alive at the core”* (Nelson, 2000) och *”Cultivating humanity”* (Nussbaum, 1998). Dessa har nu efter ett par år i medvind börjat ifrågasättas i USA. Vi har motsvarande exempel av utmanare till etablissemangen här hemma i Sverige. Jag vill bara konstatera att om tiden inte är mogen för förändring, dvs. att det finns en tillräckligt stor, motiverad och inte minst inflytelserik ”kritisk massa”, så blir pionjärerna ofta – efter det att nyhetens behag lagt sig – ifrågasatta eller marginaliserade. Efter några år i träda brukar de goda idéerna inte sällan återkomma i någon modifierad form, denna gång ofta spirande under någon annans hägn. Det ligger tyvärr i förändringens utmanande natur. Med den vetskapen i bagaget är ju pionjärernas arbete inte mindre beundransvärt.

Vidgat bildningsbegrepp

Det börjar emellertid växa fram en allt större ”kritisk massa”. Såväl Högskoleverket som våra studenter vill ha nytänkande i form av bildning tillsammans med de mer yrkesinriktade kunskaperna och färdigheterna. Det rör sig emellertid om en annorlunda definition på ordet bildning. Utöver breda kunskaper verkar begreppet kompletteras med förhållningssätt och samhällsengagemang. En definition som väl förefaller överensstämma med vad den breda allmänheten, dit jag räknar mig, skulle vilja ha. En definition som skulle innehålla svaren på hur vi förhåller oss till komplexa aktuella frågor och skeenden och medverkar till att söka lösningar på aktuella problem. Frågan är hur det förhållningssättet ser ut? Och hur man lär ut det?

Definierat i vår verklighet

Det är min övertygelse att ett trovärdigt bildningskoncept måste vara relevant för oss och definieras utifrån den verklighet som vi lever i idag. Inte igår – inte utgående från andra länder. Men vi kommer att behöva lägga mycket tid på att förstå hur olika vi uppfattar verkligheten beroende på om vi är studenter eller lärare, har olika kulturell, social eller etnisk bakgrund eller har olika kön och ålder.

Jag har ett stort behov av att lyssna på och prata mycket med mina studenter. Genom att få spegla mig i deras verklighet känner jag mig påtagligt stabilare under fötterna som handledare.

Många inom akademien använder generaliseringen: Naturvetare skall hitta sanningar, humanister skall visa på perspektiven. Jag vill då bara betona att i perspektivritning skall det som är nära vara stort – det som är avlägset skall vara smått.

Det är här och nu bildningsbegreppet måste formas. Platons och Sokrates miljöer såg nog inte ut som våra. De blev nog inte avbrutna varje gång de försökte utföra en handling eller tänka en tanke. Deras liv var kanske inte sönderfragmenterat i mosaikbitar där de inte fått tag i ritningen.

Varför har bildningsbegreppet dammats av just nu?

Om vi bortser från ren nostalgi brukar det vanligaste skälet till att något dammas av vara att det blivit modernt igen

Det kan också ha hänt något som gör att det uppstått ett behov (eller en efterfrågan). Ett mer marknadsanpassat skäl är att någon velat skapa ett behov. Låt oss börja med det sista antagande och ställa oss den logiska frågan om vem som i så fall skulle vinna något på det.

”A cui bono?” (Obs – bokens enda latinska citat.) Till vems nytta som en jurist sannolikt direkt skulle ha frågat.

Är någon undersysselsatt och vill rädda sitt jobb? Vill någon skapa en ny nisch? Vill någon tjäna pengar eller få mer inflytande och makt? Kanske få en professur? Dessa snäva akademiska insinuationer, som förvisso kan innehålla spår av sanning, avslöjar emellertid en brist på vilja till insikt om bildningsfrågans komplexitet och globala karaktär.

Löser bildning det inhumana?

En annan förklaring till avdamningen av just bildningsbegreppet kan vara ordets makt över tanken. Många upplever att tillvaron blivit alltmer inhuman. Vad är då naturligare än att man, i sin längtan att förändra detta, vänder sig till den som kan tänkas företräda det humana, nämligen humanistiska fakulteten. Och humanistiska fakulteten förknippas med eller har patenterat, hur man nu väljer att uttrycka det, bildningsbegreppet. Med denna logik löser sålunda bildning det inhumana.

Men är den logiken trovärdig? Måste man inte för att rätt förstå vidden av det inhumana dessutom ha någon kunskap om den tekniska utvecklingen, dess för- och nackdelar, människokroppens möjligheter och begränsningar, juridikens lagar och dess tillämpningar, eller veta och känna

sig engagerad i det omkringliggande samhället och vad som händer i vår värld? Om svaret är ja på den frågan, hur definierar vi då bildningsbegreppet? Och om svaret är nej, då kanske det egentligen inte är bildning vi eftersträvar för att långsiktigt lösa våra problem – utan något helt annat.

Bildning som internrevision

Sedan 15 år tillbaka har vi ersatt de hierarkiska regelstyrda organisationerna med decentraliserade organisationer med målstyrning. Makten sitter centralt, ansvaret är decentraliserat. Ledningen styr genom att sätta upp mål. Dessa skall enligt definitionen vara mätbara. Kunna uttryckas i kvantitativa termer. Antal år, kronor, produkter, studenter osv. Systemet är inte sällan kontraproduktivt för långsiktighet och besinning. Ett mycket marknadsrelaterat system. Dessutom har ett mål blivit allt tydligare. Varje decentraliserad enhet skall, hur liten den än är, hålla sin budget. Utan att snegla på samband eller rationaliseringsvinster mellan resultatenheterna. Om enstaka kvalitativa mål skulle förekomma försöker man även kvantifiera dessa med t.ex. ”62 procent anser att det vi gör är meningsfullt.”

Än mer uttalad blir fokuseringen på kvantitativa värden i de nu introducerade resultatstyrda modellerna. Ersättning och nytt förtroende fås först när man uppvisar resultat.

Men vad händer med de långsiktiga kvalitativa icke mätbara värdena i dessa kvantitativa kortsiktiga modeller?

På samma sätt som en vanlig revision granskar om de uppställda kortsiktiga målen är uppfyllda, tycker jag att vi behöver en revision för de långsiktiga kvalitativa syftena och målen med vår verksamhet. För högskoleområdet skulle jag vilja säga att bildning är internrevisionen för de icke mätbara målen – precis som det är för var och en av oss i livet.

Global thinking – local acting

Vi vill väl alla att vår jord långsiktigt skall överleva. Inkluderat i det är kunskapen att det är vi själva som avgör det. Vi är hotet respektive möjligheten i en lång kedjereaktion. Just nu verkar det som om vi har bestämt oss för att bryta överlevnadskedjan. Vi har i vår generation skapas obalansen mellan djur, natur och människor. Därför måste vi nu fundera ut hur den balansen skall återupprättas. Ingår det i bildning att bry sig? Om vi inte bryr oss inom akademien, med all vår tilltrodda kunskap – varför skall då andra bry sig? I den bästa av världar kanske bildning handlar om att förstå överlevnad i ett vidare och längre perspektiv.

”Att inte göra skada” är ett centralt begrepp inom läkaretiken. Även sökmotorn Google har i en av sina tio sanningar uttryckt: ”You can make money without doing evil.” Att inte göra skada skulle kunna översättas till en mer generell akademisk princip. Skulle det vara möjligt att implementera den även inom ditt verksamhetsfält? Ingår det i bildning att förstå att inte göra skada?

Samhällsnivån

De allra flesta av oss önskar leva under demokratiska förhållanden och vårt uppdrag inom högskolan är att verka för att dessa system upprätthålls. Men att alla inte delar vår demokratiska strävan ser vi dagliga prov på. Historiens vingslag når oss och alarmerar om att det varit just s.k. bildade personer som varit ledande i de mest inhumana och odemokratiska övergrepp som ägt rum. Detta bör föranleda en ännu starkare motivation för att bildningsbegreppet bör inkludera medmänsklighet och demokrati. Medmänsklig bildning i ett demokratiskt samhälle.

Högskolans tredje uppgift som påbjuder en ständig dialog mellan högskolan och samhället i övrigt tycker jag bör få en mer framskjutna position i vår lärarroll.

Individnivån

”Vilka värdeord skulle du sätta på en person som du skulle respektera och känna stort förtroende för i vårt samhälle?” Så här svarade familjerna vid det tidigare refererade samtalet:

Erik: Rak, ärlig, objektiv, hårt arbetande och skämtsam.

Anja: Ihärdig, modig privat och professionellt och framgångsrik.
Christoffer: Rakryggad, ärlig, respektfull, intelligent och upplyst.
Victoria: Modig, ärlig och ödmjuk.
Rebecca: Ärlig, rakryggad, ödmjuk och intelligent.
Birgitta: Civilkurage, gott omdöme, pålitlig, bryr sig om.

Är detta ett förhållningssätt vi känner igen från den offentliga debatten och från våra politiska företrädare? Är det något vi lär våra studenter genom att själva vara goda förebilder?

Självkännedom – ingår det i bildning?

Tillåt mig att använda två citat ur den kända boken Bibeln. ”Allt vad i viljen att människorna skola göra eder – det skolen i ock göra dem”. ”Älska din nästa såsom dig själv”.

Såsom dig själv. Det vill säga att du måste börja med dig själv, men inte stanna där, vilket alltför många gjort idag. Men för att älska sig själv krävs det sannolikt en viss självkännedom. Ingår självkännedom i bildning? ”Ja,” skulle många av er svara. ”Det är en typisk bildningsfråga – mycket humanioraorienterad.” De flesta av er skulle betrakta ordet självkännedom som ett filosofiskt eller idéhistoriskt begrepp, nära själen. En mental process möjligen ställd i relation till omgivningen.

Men räcker det? Jag tycker som vardagsfilosofierande kirurg att kunskaper om kroppens byggnad och funktioner borde vara inkluderade i självkännedomsbegreppet. Vad är sannolikt nedärvt från djuren, vad är kroppsliga instinkter – vad är förvärvade kunskaper och förhållningssätt? Hur reagerar kroppen på hot och stress? Hur uppnår kroppen lugn och harmoni – sinnesro. Vi deltar förhoppningsvis inte i att medvetet kränka eller skada någon i vår omgivning. Men hur är det med oss själva? Kränker vi inte oss själva, bl.a. genom att misshandla våra sinnen?

Ingår det i bildning att veta hur våra fem sinnen fungerar?

Örat som alltmer sällan får anstränga sig för att uppmärksamta lyssna i tystnaden på ett prassel eller ett kvitter – utan ständigt kränks av onaturligt konstruerat buller och ljud som kanske stressar oss vida mer än vi idag vill erkänna av ängslan för de konsekvenser vi då skulle behöva ta ställning till. Till detta adderas att vi tillåter att ständigt bli avbrutna när vi försöker skapa ett sammanhang i t.ex. ett samtal. Vi tillåter andra att via teknikens ”framsteg” ständigt göra intrång i vår privata sfär.

Ögat som sällan får utforska omgivningen på ett systematiskt sätt utan kränks med att förmedla ”ögonblickets tyranni”. Allting är i fokus under

allt kortare tid. "Attention economy" är ett välkänt begrepp i näringslivet. Reklamen måste bli större och utan detaljer, ju fortare du passerar förbi med bil eller tåg. Annan reklam flimrar förbi i fragmenterad form. Ständigt avbrytande dina försök till sammanhang och syntes. Men det är ju vi som tillåter detta, eftersom vi inte argumenterar emot!

Lukten har i år uppmärksammats genom Nobelpriset i medicin. Man anar vikten av ett sinnesorgan som förmedlar intryck så att hjärnan kan särskilja mer än 10 000 olika lukter.

Jag hoppar över **smaken** för att ge större utrymme för **känseln** – och koncentrerar mig då på känselns kronjuvel – handen.

Känseln och handens tysta kunskap

På samma sätt som du kan känna igen ett mynt eller en nyckel i din byxficka så kan vi kirurger när vi sticker in handen genom ett litet buksnitt känna igen mjältens mjuka rundning eller pulsationerna i ett tre millimeter stort blodkärl – även med handskar på. Handen har en vidunderlig känsel och dess representation i hjärnan är också enorm jämfört med alla andra kroppsdelar, möjligen undantaget munnen och tungan. Jag tillåter mig att tro att handen inte skulle ha denna stora representation i hjärnan om den inte var ett livsviktigt organ för oss och något helt unikt för oss som människor. De livsviktiga nervtrådarna i hjärnan kan generellt sett inte förnyas – utom hos pianister... (Barbro Johansson, 2002).

Vad händer när vi använder händerna allt mindre? Varför finns det stresskolor att rulla i handen för att lugna ned sig? Varför bakar, hantverkar eller arbetar människor alltmer i sina trädgårdar för att de tycker det ger frid i själen? Varför har yrken där vi arbetar med händerna inte högre status vid högskolan? Varför anses en kirurg mindre intellektuell än en internmedicinare?

Det är märkligt att vi inte törs diskutera hur vi genom att förändra inflödet av sinnesintryck kan hjälpa våra sinnesorgan att dämpa det inre kaoset (sinnesro) och inte enbart förlita oss på den mer akademiskt rumsrena självkänndomen.

Termen tyst kunskap förknippar vi annars gärna med filosofer som Wittgenstein eller Polyani. Förhållningssätt och färdigheter. "Om det man inte kan tala." Det som också kallas "personlig kunskap." Det intuition och tyst kunskap ofta handlar om är i hög grad ett kunnande, en förmåga, en kompetens. De som hyllar tyst kunskap ser ett hot i datoriseringen. Den tysta kunskap som yrkesutövare byggt upp i generationer kan på kort tid gå helt förlorad (Egidius, 2003).

Har tyst kunskap något värde inom högskolan? Hur står sig detta mot all evidensbaserad kunskap, som nu har en så påtagligt framskjuten position? Inom medicinen illustreras detta delvis av statusrelationen mellan läkekonst och läkarvetenskap. (Stolt, 1998). En del skulle så snart de ser orden humanism respektive naturvetenskap i varsin kolumn omedelbart ramla in i det gamla tänkesättet om ”de två kulturerna”. Kan vi inte komma överens om att försöka överbrygga detta föråldrade synsätt och istället lägga vår energi på att försöka hitta ett gemensamt förhållnings-sätt till människan, med respekt för att båda synsätten kanske är lika värdefulla? Ett bildningsuppdrag?

Läkekonst	Läkarvetenskap
humanism	naturvetenskap
subjektiv	objektiv
omätbar	mätbar
kvalitativ	kvantitativ
alogisk	logisk
intuition	analys
förståelse	förklaring
tyst kunskap	”evidence based”

Värdeorden är förhållningsätt

Läkekonsten har värdeord som ofta är förhållningssätt: individualisering, tillit, empati, tystnad, lyssnande, ärlighet, intuition, humor, tröst, kroppsspråk och beröring. Hur hanterar vi dessa storheter om allt skall vara ”evidence based?”

Inom högskolan skall vi agera utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet. Men hur högt värderar vi egentligen erfarenheten? Hur personlig får den lov att bli för att accepteras?

Lärarnivån

Vi skall sålunda ge våra studenter bredd och djup, visa på alternativ till olika val, uppmuntra förmåga till kritiskt tänkande, ge redskap för personlighetsutveckling, som skall vara individuell men på lika villkor, alltid iaktta och främja jämställdhet mellan kvinnor och män, liksom förståelsen för andra länder och internationella förhållanden, allt utfört på för lite tid i för stora studentgrupper, och med tendens till ”grab and run” beteende, beroende på att ”det är mycket just nu” bland studenterna, som dessutom

skall ta aktiv del i arbetet med att forma och vidareutveckla utbildningen och att göra sitt bästa utifrån sina egna förutsättningar. (Sammanfatta själv får du se hur lätt det är!) Och därefter skall du sköta din excellenta spetsforskning.

Jag har med tanke på alla dessa åligganden försökt göra en potentiell stresslista i vår yrkesmiljö.

- Den nya pedagogiken.
- Allt fler yrkesutbildningar.
- Specialister istället för generalister.
- Allt mer information och kunskap.
- Allt större studentkullar som ”kan allt mindre”.
- Information och kunskap öppen för alla. Dataspråk.
- Resursfördelning mellan forskning, undervisning och tredje uppgiften (självordsuppdrag att kommentera – avstår).
- Allt fler högskolor och universitet. Går kvantitet att kombinera med kvalitet? Ska nya ämnen inkluderas?

Jag vill, modigt eller dumdrigt, kort kommentera det sistnämnda innan jag återgår till tabellens kronologi. Kan ordet akademi som betyder ”samfund för vetenskapligt och konstnärligt syfte” idag utökas med ett tredje syfte nämligen hantverksskicklighet? Kan det rymmas inom ramen för akademisk frihet eller är det fortfarande minerat område att beröra? Som du förstår talar jag i egen sak. Det skulle ju t.o.m. legitimera en kirurg som akademiker.

Den nya pedagogiken

Självstyrt lärande, uppgiftsbaserat lärande, delaktighet och medverkan, jämställdhet mellan könen är de pedagogiska principer vi skall följa. De verktyg vi har är PBL (ProblemBaserat Lärande), case studies, projektarbeten osv. Vi skall vara mentorer och handledare. Inte föreläsare. Vi skall se till att studenterna lär sig kritiskt tänkande och vi skall ge dem valmöjligheter i sin problemlösning. Portföljen (portofolio) skall gås igenom och diskuteras. ”Lärarna får en utomordentligt viktig roll. De skall hjälpa studenterna i att hantera valsituationer och forma sitt eget lärande och sin egen personliga utveckling.” (Egidius, 2003).

Studenterna ombeds ta upp problem ur verkligheten. Vår uppgift är att bistå med hur man hittar olika alternativa lösningar för att göra ett val. Det är här vårt problem börjar komma. Hur breda är vi i vår kompetens och i våra kunskaper? Hur vilda kan alternativen i ”brainstormingen” vara

från studenternas sida för att vi skall känna oss komfortabla? Hur stora utvecklingar klarar vi av? Och hur lär vi studenterna att ta sig tid för att tänka och reflektera över problemen, när vi inte själva tar oss tid? Hur ofta samundervisar vi med lärare från annan fakultet? Finns det risk för att vår nya pedagogik för studenterna blir ett problem för oss lärare?

Allt fler yrkesutbildningar

Under de senaste 20 åren har högskolan blivit alltmer yrkesinriktad. De ämnen där man inte genast kan se något framtida yrke, känns lägre prioriterade. Det är viktigt att ställa sig frågan ”Vad vill jag bli” – men ett annat spörsmål blir kanske successivt ännu viktigare nämligen ”Vem vill jag bli – eller – vem är jag?”

I en snabbt föränderlig värld råder allt större diskrepans mellan det man utbildar sig till och det man kommer att arbeta med. Någon exakt matchning finns inte mellan utbud och efterfrågan, speciellt inte med tanke på den internationella rörligheten.

Studenterna behöver sålunda vara allt flexiblare och alltmer anpassningsbara. Vem skall lära ut det? Hur flexibla och anpassningsbara är vi själva? Hur duktiga är vi på att hantera motgångar, som att bli av med våra jobb?

”Survival of the fittest” som Darwin myntade. Hur långt kan vi gå i vårt kritiska tänkande? Anpassa oss och överleva eller utveckla och förändra och kanske inte överleva. Törs vi ställa de obekväma frågorna?

Vill vi överleva endast genom att anpassa oss till vad stat och näringslivet tillfälligt säger eller efterfrågar. Eller vill vi vara med och driva utvecklingen åt alternativa håll? Vill vi som lärare ta den enorma möjligheten att kunna påverka 50 procent av våra ungdomar till att finna sitt liv och arbete meningsfullt och långsiktigt rätt hanterat? Göra dem till arbetsmotiverade livsnjutare som är demokratiskt och medmänskligt kloka.

Specialister istället för generalister

Generellt i vårt samhälle går vi från generalister till specialister. Näringslivet och offentlig sektor vill gärna måttbeställa arbetskraft, gärna med spetskompetens redan från början. Ju färdigare medarbetare som levereras direkt från högskolan, desto mindre kostnader för företagen för vidareutbildning. Den globala konkurrensen anges ofta som skäl för spetskompetens. Även internt driver vi frågor om koncentration och högspecialisering. Vi strävar inom forskningen efter Centers of Excellence. Den ständigt

ökande kunskapsmassan anges ofta som skäl för att försöka begränsa sin bredd för att kunna upprätthålla spetskompetens. Vi söker nu kollegiala nätverk på global nivå istället för på lokal. Platsen vi geografiskt befinner oss på blir inom många forskningsfält allt mindre viktig. Hur ser då det framtida universitet ut? Universitas. Och behöver vi inte större bredd på vår kompetenstriangel om spetsen ska bli högre?

Kanske ligger inte ens de stora vetenskapliga genombrotten i framtiden i spetsen utan i sambandet mellan två områden? Hur hittar vi dem om inte kunskapsfälten möts vid något tillfälle? De stora internationella genombrotten kommer kanske i ett helt oväntat samband? Vi behöver kanske ledare av sambandscentraler? Gränsöverskridare och rebeller, som törs utmana och ifrågasätta etablerade rådande normer, tänkesätt och organisationer.

Men det finns ytterligare en fara med alltför långt driven spetskompetens, (som jag dock tror ofta är nödvändig). När vi förlorar överblick, sammanhang och bredd blir vi sårbara. Vi kan inte ersätta en kollega som blir sjuk, inte ta en föreläsning för någon som fått förhinder mitt över korridoren. Vi blir inte flyttbara och blir kanske därmed mer protektionistiska. Inom min yrkesvärld har specialiseringen gått så långt att vi inte längre utan svårighet kan gå jour på akutmottagningen. Våra kunskaper som generalister har bortprioriterats i strävan efter spetskompetens. Därför måste nu en ny typ av generalistspecialister – akutläkare – utbildas.

Vad händer om generalister försvinner?

Hur ser detta ut översatt till din verklighet? Vem tar hand om och handleder (studenten, patienten) till rätt specialistområde om det inte finns kunniga generalister. Övergår då ansvaret till mindre kunniga generalister? Internet? Eller behöver varje specialist kontaktas för att vi skall hitta den rätta personen, miljön eller ämnet?

Över hela utbildningssektorn måste vi ställa oss frågan: Behöver vi inte generalister? Vad händer om de elimineras? Hur smalt får spetskompetensområdet på forskningsmeriter bli som toppas av en professur – högskolans högsta lärartjänst? Vad händer med studenternas undervisningsinnehåll om lärarna är spetsforskare och inte behärskar bredden inom området? Det är hög status att vara spetskompetent forskare jämfört med att vara bred och högkompetent lärare – än så länge. Varför lever den traditionen kvar in i det öppna kunskapssamhället?

Alltmer information och kunskap

Flera forskningshandledare vittnar idag om den tid och kraft som ”förspills” när en doktorand skall ge sig ut på internet för att söka kunskap i sitt arbete. Det finns så många spännande klickbara länkar att de snart helt tappar koncentrationen på huvudspörsmålet. Vi känner alla igen problematiken från oss själva och våra PBL-grupper. Om även de mest målmedvetna personer har svårigheter att hålla fokus, hur skall det då inte se ut generellt? Och hur avgör vi hur seriös informationen är?

Hur informerade kan och vill vi egentligen bli? Internet, TV, radio, tidningar, kursverksamheter och Folkuniversitet (”För dom bildade och för oss andra” – hmm), erbjuder en oändlig ström av information och kurser med vars hjälp vi kan bredda eller fördjupa våra kunskaper och färdigheter.

Men, kan informationsmöjligheterna t.o.m. bli en belastning för oss – ett hot? Och kan den snabba produktutvecklingen inom databranschen frustrera oss – inte minst de av oss som är äldre? Kan informationsmassan bli för stor?

Vi kanske har tillräckligt med information och kunskap – vi vill kanske bara förstå mer – bli klokare. Vi behöver kanske ta oss tid att sitta ned, eller promenera omkring, och bara tänka. Besinna oss. Och lära ut det till studenterna. Att tänka själva. Att reflektera.

Information och kunskap som är öppen för alla

Internet är idag tillgängligt för alla. Bära kunskap inom sig har ersatts av bärbar kunskap. Men hur ser fördelningen mellan dessa båda möjligheter ut?

Många tycker att de studenter som nu kommer in på högskolan är mindre kunniga än för tio år sedan. Ja, de har sannolikt mindre kunskap som de bär med sig – men de har kanske redskapen för att hitta det resterande de behöver och dessutom i högre utsträckning än vad vi själva gör?

I min yrkesvärld händer det inte sällan att patienter eller anhöriga kommer med ett papper med ett utdrag från internet i handen. Ibland ber de att få låna en dator för att visa. De är ofta övertygande att de själva har satt rätt diagnos och vill nu bara bli skickade till datortomografi eller magnetröntgen för att konfirmera exakt lokalisering. Eller också vill de att jag skriver ut receptet på en medicin som de läst hjälper. Ibland känner jag mig generad över min egen okunnighet, ibland över deras. Men det gör mig inte mindre övertygad om att det i vår tid gäller att kunna förhålla

sig till all ny kunskap och till redskapen som förmedlar denna kunskap – inte att kunna allt.

Det visar återigen vikten av att vi utgår ifrån vår egen verklighet.

Nu opererar vi!

När diagnosen är satt, indicierna på tillståndets allvar är tydliga och reflektionerna över vad som händer om vi avstår är gjorda, då gäller det att skrida till verket innan patienten blir sämre – eller i värsta fall dör.

Att det vare sig finns tid, ork eller pengar är då inget argument som biter. Men det tär enormt på reservkrafterna. Det löser sig tack vare frivilligarbete och kollegialitet. Men det ger suboptimeringar och förseningar. Vi har under nästan 20 års tid inom sjukvården hört att vi inte har råd. Tid och ork har från ett fågelperspektiv ansetts bero på bristande effektivitet och vilja. Välkommen till den offentliga sektorns erfarenheter! Här får vi på golvet själva försöka hitta ny energi varje dag efter att så gott som varje morgon slås ned av negativa tidningsskrivier, omstruktureringsförslag och ad hoc-lösningar.

För den arbetsgivare som har en sådan magnifikt ansvarsfull och stimulerande arbetsuppgift som att introducera 50 procent av alla ungdomar till ett bra yrkes- och vuxenliv, torde vikten av att ha utmärkta lärare vara uppenbar. Hur formar arbetsgivaren sådana medarbetare? Eller i brist på initiativ: hur formar vi oss själva?

En avancerad fragmentering har drabbat många. Det känns inte märkligt att effekten av det är att man letar efter sammanhang, helhetsbild och övergripande mening. Men det finns också många lärare som vittnar om harmonin och tillfredsställelsen av att ha den optimala kombinationen av både spetskompetens och en stabil bred grund att stå på. Hur skall vi då hinna med att skaffa oss denna vinnande kombination av spets, bredd, harmoni och lust?

Akademisk allmänbildning i en föränderlig värld

Jag skulle vilja föreslå att varje fakultet, ensam eller tillsammans med en annan fakultet, skapar kortare bildningskurser av översiktskaraktär på fem poäng av i grunden allmänbildande karaktär. Språkets enkelhet är mycket väsentlig och det skall kunna förstås av lärare från helt andra ämnesområden. Kursgivarna skall uttrycka det svåra på ett enkelt sätt och därigenom kanske även öva inför den ”tredje uppgiften”. Vi måste anstränga oss att överbrygga onödiga barriärer. En sådan barriär är vårt alltmer avancerade fackspråk. En annan är våra ”pedagogiska hjälpmedel”. En del använder sig enbart av det talade språket, andra använder ”svarta tavlan”, en tredje skulle inte tänka sig att tala utan stöd av avancerad datateknik och skulle känna sig oklädd utan sin USB i fickan.

Jag föreställer mig att kurserna skulle innehålla mycket diskussioner och samtal som kan ta sin utgångspunkt i upplevda problem och frågor inom respektive lärarelevs specialområde. Problembaserat lärande. Deltagarna skulle vara lärare eller forskare och rekryteras från olika fakulteter eller institutioner. Kursen skulle kunna avslutas med en kort essä, där man kan diskutera eventuella knytningar till det egna specialområdet. Informellt men seriöst. Kanske ett glas vin eller en kopp te.

Varje lärare skulle ha möjlighet att få avsätta en halv dag i veckan i genomsnitt. Sålunda minst två kurser per år.

Kurserna skulle kunna betraktas som akademisk allmänbildning, men att säga det är väl som att svära i kyrkan. Jag är övertygad om att kunskapen skulle ge oss bonuspoäng av studenterna om den vidarebefordrades och dessutom ge oss själva nöje och stimulans utöver vad vår specialistvärld erbjuder. Många av oss önskar sig kvalificerad men lätt tillgänglig kunskap i vår snabbt föränderliga värld. Detta sker normalt på fritiden men kräver då ett engagemang, ork och kraft utöver vad många förmår uppbringa. Jag tycker istället att denna nödvändiga bildningsförkovran bör ske på arbetstid, då vi har en unik möjlighet och tillgång till hela universitetets eller högskolans kunskap. Det kan ju också vara en ringa kompensatorisk uppskattning för all den arbetstid vi som lärare och forskare lägger i hemmet på kvällar och helger.

Ytterligare några timmar i veckan tycker jag borde reserveras för att få utnyttja de eminenta motionsmöjligheter som nu ofta finns knutna till högskolor och universitet. Betydelsen av motion, inte minst tillsammans med likasinnade, kan inte nog betonas.

Hur genomför vi detta?

Du känner kanske en viss entusiasm över ovan skissade bildningsmöjligheter, men återkallas bryskt till verkligheten av det faktum att vår tids mantra la sig som en mental disktrasa över dig. Det finns inga pengar – det finns inte tid. Det är förvisso alldeles sant om vi begränsar oss till de ekonomiska ramar etablissemangen har kalkylerat fram åt oss och till vår egen arbetstid. Problemen känner vi ju alla till. Nu gäller det om vi kan hitta lösningarna.

Om vi kan få högkvalitativ assistans med delar av undervisningen så frigörs tid för oss att konstruera och/eller gå på bildningskurser inom ramen för betald arbetstid. För vi törs väl inte ens diskutera en förskjutning av ekonomiska medel från forskning till undervisning?

Pensionärer

Det är ju en vanlig uppfattning att oavlönad arbetskraft enbart kan utnyttjas inom ideella föreningar. Möjligheten finns ju emellertid att personer som har sin ekonomiska försörjning tryggad från annat håll skulle tycka att det var stimulerande att utföra arbetsuppgifter för att utveckla dagens unga generation. Jag tänker i första hand på våra pensionärer inkluderat våra förtidspensionärer. Inte enbart de pensionerade lärarna utan också pensionärer från andra sektorer av samhället. Många kanske inte bara skulle kunna tänka sig, utan även känna sig hedrade av, att under ett par timmar i veckan få vara mentorer, leda case-studies eller bistå PBI-grupper.

Men detta skall naturligtvis inte ses som ett alternativ till att ”slippa” nyanställa unga kvalificerade lärare och forskare. Det skall ses som en möjlighet till bildning för dig och mig. Insatserna måste dessutom självklart ske med ömsesidig respekt från de inblandade och i största samförstånd.

Spejare

Dessutom skulle jag vilja föreslå att vi använder oss av ”spejare”. Studenter som lämnat högskolan och varit ute i arbetslivet eller i arbetslösheten under något eller några år och kan återföra sina erfarenheter till sina studiekamrater. Ett utökat alumniansvar.

Studenter

Ett alltför outnyttjat alternativ är att låta studenterna undervisa varandra. Många studenter har gått andra kurser, kommer från andra kulturer och skolor och har väsentliga och nyttiga erfarenheter som vi saknar. Alla elever borde få öva sig i rollen som föreläsare, informatörer eller i att agera debattledare. Eleverna bör också genom läraruppdrag försöka få en ökad trygghet i att uppträda. De skall ju i vårt kunskapsamhälle bli livslånga lärare och ledare.

Näringsliv och samhälle

En ytterligare möjlighet är ju att andra personer från näringsliv och samhälle, som visat intresse för ökade kontakter med högskolan, inte enbart drar nytta av att rekrytera de bästa studenterna eller forskarna utan även själva bidrar med att öka vårt kunnande om deras område. En förutsättning är naturligtvis att personen är väl införstådd med vad ambitionen och syftet är med den aktuella undervisningsdialogen.

Gäst hos verkligheten

Vår utbildning till läkare är konstruerad med ett par års grundläggande teori följt av fortsatt teori parad med kontinuerlig klinisk tjänstgöring under flera år. På kirurgen är det tre dagar praktik och två dagar teori i veckan. Det är inte bara ett motiverande system för studenten utan i lika hög utsträckning en enorm stimulans för oss kliniska läkare att ständigt få nya kunskaper och reflektioner genom närvaron av studenter. Ett system säkert väl värt att pröva inom flera utbildningar även ur bildningssynvinkel.

Har bildning något meritvärde inom akademien?

Jag tror att arbetskrävande saker är omöjliga att lansera inom den akademiska världen, om de inte ger något meritvärde. Det är därför viktigt, för att visa seriositet, att även bildningen är meriterande.

Premiera lärarna som konstruerar kurserna: Fempoängskurser kan med dagens normer te sig blygsamma för meritering. Men förmågan att kunna sammanfatta det svåra och på ett lättförståeligt sätt förmedla budskapet vidare, kräver inte bara kunskaper, utan också idog träning och talang och empatisk förmåga.

Forskningen har alltid haft högst meritvärde. Docenturen som egentligen är ett bevis på lärarskicklighet har blivit en ”dubbel doktorering” med något litet pedagogiskt inslag.

Under senare år har dock det pedagogiska inslaget vuxit och undervisningen har börjat räknas in alltmer vid tillsättningen av högre tjänster. Tidigare har avsaknad av objektiva kriterier för bedömning av pedagogisk kompetens, alla kursutvärderingar till trots, använts som ursäkt för att slippa acceptera lärarfunktionens betydelse för högre akademiska tjänster. Samma personer har även varit motståndare till att skilja undervisningen från forskningen.

Den som är forskningsskicklig är kanske inte med nödvändighet en skicklig lärare? Kanske den som hela tiden tycker att undervisning stjäl tid från forskningen och är ett nödvändigt ont inte heller är en bra lärare? Kanske skulle vi få en helt annan rekrytering till våra lärartjänster om undervisningsskicklighet och undervisningsentusiasm hade prioriterats kraftigare på vissa befattningar?

Pedagogisk spetskompetens och bredd

Vad har detta med bildningsmeriter att göra? Jo, det politiska målet är att 50 procent av gymnasieeleverna ska gå på högskolan innan de fyllt 25 år. För att högskolan skall klara detta uppdrag krävs definitivt både pedagogisk spetskompetens och bredd. Om vi efter alla år ännu inte har funnit bra mätinstrument för att kunna uppskatta detta till sitt rätta värde – hur skall vi då hitta mätinstrumenten för bildningskompetens? Och hur intresserade är vi lärare och våra dekaner av att ägna tid åt bildning om det vare sig är meriterande eller ger ekonomisk täckning? Här krävs det sannolikt färdriktningsinsatser från regeringen, Högskoleverket och rektorer.

Lärarkompetens och den tredje uppgiften

Samma sak gäller den tredje uppgiften. Jag tror att det är av största vikt att medel ges för lärarnas utbildning och utveckling så att vi får rätt kompetens för att genomföra den tredje så påtagligt viktiga uppgiften.

Genom att skapa en bred kommunikativ kompetens hos oss lärare får vi instrumenten för att fullgöra den tredje uppgiften. Populärvetenskap utesluter ingalunda förmågan till vetenskaplig stringens. Att behärska konsten att göra det svåra enkelt – utan att banalisera. Lärarna är kunskaps-samhällets garanti. Det är naturligtvis ingen nackdel om de dessutom skulle vara medmänskligt bildade. Jag tycker vi måste bli mer tongivande i samhället inte bara vad gäller våra kunskaper utan också i vårt förhållningssätt och vårt sätt att uppträda. Vi behöver stiga fram ur den grå akademiska tapeten och bli synliga. Och varför inte ta betalt? Efter kompetens

och efterfrågan. I näringslivet verkar det som om föreläsarens attraktivitet mäts i arvodesanspråken.

Läraryr-/ledarutbildning till docent

Jag tycker docenturen skulle vara en renodlad och obligatorisk lärarutbildning – inte en dubbel doktorsgrad. Resultatet av utbildningen skulle dessutom vara hög kompetens i lärande, handledarskap, mentorskap och ledarskap. Docentutbildningen skulle inkludera att man skulle kunna uttrycka sig i såväl tal som skrift på ett professionellt sätt. Kunna skriva populärvetenskapliga artiklar, debattinlägg i tidningar, liksom vetenskapliga artiklar och essäer. Framställningskonst, bild, design även via datorn. I talandets konst borde ingå såväl fackspråk som ett populärvetenskapligt språk. Att kunna tala med människor och inte bara till dem. Tränas i debatteknik. Handledarroll och mentorsroll, såväl inom forskningen som inom undervisningen. Och sist, men inte minst, kunna behärska konsten att förhandla. Då får man lära sig så viktiga saker som att man inte vinner en förhandling genom att överbevisa den andre om att man har rätt, utan en förhandling är framgångsrik om båda parter går ur den med ansiktet i behåll. (Fisher, Ury, Patton). Det är en del i den ledarskapsutbildning jag tycker är helt nödvändig inför våra framtida roller.

Många av de ovannämnda exemplen på kompetenser skulle kunna övas inom ramen för ”bildningskurserna” och borde dessutom ingå som obligatoriska moment i docenturen. För att få högre lärartjänster (och helst också forskningstjänster) kunde det finnas krav på att, utöver andra meriter, ha genomgått ett antal bildningskurser, konstruerat och genomfört ett antal sådana kurser samt ha arbetat med ”folkbildning”. Allt man gör skulle med fördel kunna samlas i en på förhand definierad pedagogisk kompetensportfölj. Inget av det ovan sagda innebär att lektioner och personliga egenskaper skall betygsättas med show och entertainerkriterier.

För sist och slutligen är vi väl ändå överens om att vi inte inom landets högst kvalificerade utbildningscentra kan vara pedagogiska och ledarskapsaspirerande autodidakter.

Doktorsgrad och docent

Doktorsgrad: en vetenskaplig utbildning/utveckling.

Docent: en lärar-/lärande-/ledarutbildning/-utveckling.

I min fantasivärld skulle kompetenserna kunna inhämtas parallellt, helt eller delvis. Den uppnådda dubbelkompetensen skulle kunna göra innehavaren till något definierat som t.ex. "Member of academic excellence". En sådan medlem skulle kunna vara associerad till högskolan eller universitetet även när hon/han lämnat den och alltid vara välkommen tillbaka i olika lärarsituationer.

För dem som väljer att stanna kvar tycker jag det vore rimligt och klokt att det inte bara inrättas alltmer spetsforskningsinriktade professorer utan också pedagogiska professorer som t.ex. professor i juridiskt lärande eller professor i statistiskt lärande.

"Det blir för dyrt, sade stämman". Det är ju en annan fråga. Jag talar om tydliga kompetensgrader i överensstämmelse med de uppgifter vi har.

Hur länge hade vi inte "oavlönade docenter". Men självklart är det bättre att vara avlönad än oavlönad!

Är vi lärare inte redan bildade?

Jo, de flesta av er är säkert tillräckligt bildade. Jag tror emellertid att det också finns lärare som är som jag. Som inte riktigt har vågat närma sig bildningsbegreppet av rädsla att behöva avslöja att vi nedprioriterat allmänbildningen (och bildningen) under alla de år yrkesutbildningar, förvärvsarbete, forskning, men framför allt familj och barn har haft så hög prioritet att vi knappast ens hunnit läsa en dagstidning. Att vi nedprioriterat de hundratals böcker som ”alla borde läst för att få lov att kalla sig bildade”.

Men vi har en annan styrka. Vi har ständigt uppdaterat oss genom att befinna oss ute i verkligheten. Den verklighet som vi delar med studenterna och därför ständigt kan relatera deras nyvunna kunskaper till. Den verkligheten är mycket, mycket annorlunda än vad den var för tio år sedan. Och det är den verkligheten vi skall arbeta i och få studenterna att finna mening i. Vi har genom vår forskning lärt oss att ständigt ifrågasätta, analysera, utvärdera och dokumentera. Vi har lärt oss att ständigt omvärdera våra kunskapers relevans. Och att vända tillbaka till teorin och de kunniga människorna för att försöka finna kunskap om de problem verkligheten ger oss. Det tycker jag är en bra modell. Redan idag är nästan 50 procent av studenterna vid högskolorna vuxenstuderande med tidigare yrkeslivserfarenhet eller nätbaserade studerande.

Förebilder behövs

Studenterna behöver stöd till en god personlighetsutveckling. Jag har lärt mig att det behövs vuxna förebilder ute i verkligheten. Att vara ett ”case” och kunna berätta sin ”story”.

Kanske kan bildningen hjälpa till. Det är säkert upp till den personlighet, den entusiasm och den vilja den lärare har som skall handleda studenten var den än möter den i livet. Det innebär i sin tur att vi behöver starka, positiva, prestigelösa lärare. Lärare som vill överbrygga. Ständigt försöka överbrygga och fundera på, varför den andre tänker och handlar som den gör. Överbrygga de allt djupare klyftorna.

”Flow upplever man när man tänjer sin kropp och själ till det yttersta i en medveten ansträngning att åstadkomma något svårt och eftersträvans-

värt. Den optimala upplevelsen som vi själva får att hända.” (Csikszentmihalyi).

Det har jag nu gjort genom att skriva denna bok om bildning. En ansträngning jämförbar med att lära sig och sedan genomföra vilken svår operation som helst.

Så till sist. Svaret på frågorna på bokens framsida. Nej, bildning ger ingen professur. Bildning är murbruket som skall förhindra att akademibyggnaden och vi själva vittrar sönder. Bildning skall överbrygga. Men bildningsbegreppet är bara legitimt med medmänskliga och demokratiska förtecken. Om den gör att vi och våra barn blir trygga och förväntansfulla i vår verklighet. Att vi förstår att vi har värde – även i ett större sammanhang. Och att det gör skillnad om vi bryr oss. Om bildningen inte uppfyller dessa krav – då får vi hitta ett annat ord för våra kvalitativa ambitioner med livet.

.....
: Och hur blev det med ditt eget flyt och din bildningslust ? Glöm inte :
: skicka mig dina egna reflektioner kring bildning i vår tid som jag upp- :
: manade dig till i början av boken! :
:.....

Referenser och litteraturförslag

(SEL) Innebär att författaren blivit rekommenderad boken av Sven-Eric Liedman.

Alsheimer, Leif, (2004) *Bildningsresan. Från ensidig instrumentell utbildning till sammanhangsskapande bildning*. Prisma.
ISBN 91-518-3883-4 (SEL)

Bildning i svensk högre utbildning – en översikt med exempel från 34 lärosäten. Högskoleverkets rapport 2002:35

Bildning – paradiset och personligt projekt. Högskoleverkets rapport 2002:37

Csikszentmihalyi, Mihaly, (2001) *Finna flow. Den vardagliga entusiasmens psykologi*. Natur och kultur. ISSN 99-0119834-8

Dewey, John, (1999) *Demokrati och utbildning*. Daidalos.
ISBN 91-7173-099-0 (SEL)

Egidius, Henry, (2003) *Pedagogik för 2000-talet*. Natur och Kultur.
ISBN 91-27-09809-5

Eriksen, Thomas Hylland, (2001) *Ögonblickets tyranni. Snabb och långsam tid i informationssamhället*. Nya Doxa. ISBN 91-578-0372-2

Fisher R., Ury W., & Patton B, (2003) *Vägen till ja. En nyckel till framgångsrika förhandlingar*. Liber ekonomi. ISBN 91-47-04126-9

Frankl Viktor L., (1996) *Livet måste ha en mening*. Natur och Kultur.
ISBN 91-27-06415-8

Gustavsson, Bernt, (1996) *Bildning i vår tid. Om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*. Wahlström & Widstrand.
ISBN 91-46-16920-2 (SEL)

Humboldt, Wilhelm von, (1988) *Werke in fünf Bänden. Bd IV: Schriften zur Politik und Bildungswesen*. Darmstadt: Wissenschaftl. Buchgesellschaft (SEL)

- Johansson, Barbro B (2002) *Music, age, performance and excellence: a neuroscientific approach*. Artikeln publicerad i *Psychomusicology – a journal of music cognition* nr 18, 2002. Nacogdoches. ISSN 0275-3987
- Liedman, Sven-Eric, (2001) *Ett oändligt äventyr. Om människans kunskaper*. Bonnier. ISBN 91-0-057677-8 (SEL)
- Liedman, Sven-Eric, (1997) *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Bonnier Alba. ISBN 91-34-51952-1
- Naisbitt, John, (1996) *Megatrends Asia. The eight Asian megatrends that are changing the world*. Breal. ISBN 1-85788-140-0
- Nelson, Michael, (2000) *Alive at the core. Exemplary approaches to general education in the humanities*. Jossey-Bass cop. ISBN 1-7879-4760-1
- Nussbaum, Martha C., (1998) *Cultivating humanity. A classical defense of reform of liberal education*. Harvard University Press. ISBN 0-674-17949-8
- Platon, *Staten* (300- talet före Kr, svensk översättning 2003) Atlantis. ISBN 91-7486-764-4 (SEL)
- Rothblatt, Sheldon, (1997) *The modern University and its discontents. The fate of Newman's legacies in Britain and America*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-45331-3 (SEL)
- Rowling, J.K., (2001) *Harry Potter och de vises sten*. Tiden. ISBN 91-88877-85-X
- Sobel, Dava, (2000) *Galileis dotter. Vetenskap, religion och tillgivenhet. En levnadsteckning*. Wahlström & Widstrand. ISBN 91-46-17680-2
- Stolt, Carl-Magnus, (1998) *Läkekonst*. Studentlitteratur. ISBN 91-44-00097-9
- Trow, Katherine Bernhardt, (1998) *Habits of mind. The experimental college program at Berkeley*. Institute of Governmental Studies Press, University of California. ISBN 0-87772-380-X

Några krockuddar vid kulturmöten

Kursbeskrivning för fakultetsövergripande kurs vid Lunds universitet (se s. 7)

Kompetensmål: Efter avslutad kurs är förhoppningen att kursdeltagarna inte minst genom ökad självkännedom, bibringats en ökad trygghet i att konfronteras i diskussioner och argumenteringar med andra. De ska också ha lärt sig hur man går till väga för att komma överens genom ökad förståelse och nyfikenhet på det annorlunda.

Syfte: Kursen hanterar kulturmöten/ konfrontationer i vid bemärkelse. Kulturella mönster kan vara tydliga, provocerande och svårhanterliga såväl rörande etnicitet som kön, generationer, organisation, politik, administration och yrkesroller. Kursen vill bistå med verktygen för ett fruktbart möte med dem som provocerar och överraskar med att tänka, tycka eller uppträda annorlunda än vi själva. Hur blir man så trygg i sig själv att man kan komma överens med andra? Kursen vill dessutom belysa eventuella skillnader i utbildningskultur vid humanistisk respektive medicinsk fakultet och finna vägar för att överbygga dessa.

Arbetsformer: Kursen är tematiskt hållen i tre delar: Vi själva, de andra respektive vi och de andra. Inledningsföredrag, korta diskussioner följda av gruppdiskussioner i olika konstellationer. Diskussionsvilja är en förutsättning. Rollspel, scenarioarbete (heldagsarbete), förhandlingar och ”egoföredrag”. Arbetsformerna kommer att diskuteras med gruppen vid det inledande momentet, varför fria utrymmen ligger i schemat. Kort essäskrivning. Kursen ges en kväll i veckan (varierande kväll) kl. 17–20.30.

Högskoleverket är en central myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, tillsyn, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar och analyser, bedömning av utländsk utbildning och studieinformation.

Högskoleverkets rapportserie 2004:34 R
www.hsv.se